

Nämnden – ett systemfel Slutreplik i nämnddebatt

Av Elsa Sjöholm

Både Per Olof Bolding och Hans Hjalmer har i sina svar på min artikel koncentrerat sig på frågan om nämndens vara eller inte vara.

Bolding refererar en undersökning om nämndens beteende, som ger ett utmärkt argument för dess avskaffande. Nämndemännen »beundrar« juristdomaren, han vet bäst och de anser att det vore fullkomligt opassande att kritisera honom. Men Bolding vill inte avskaffa nämndemännen. De har en uppgift i att reagera mot missförhållandena och förhindra att juristernas tanke-mönster dominerar. De är inte sådana men de borde vara det.

Boldings inställning är typisk för nämndanhängarna. Man talar inte om nämnden som den faktiskt är utan om en önskenämnd. Det är en gammal romantisk föreställning som spökar om nämnden som »folkets röst« mot överhetens, det sunda bondförståndet mot juristernas härklyverier. Därmed sammanhänger den naiva tron att nämnden är garant för rättssäkerheten gentemot yrkesdomarna genom sin »breda insyn över vad som sker i domstolarna«.

Tänk ett ögonblick efter vad det sistnämnda betyder! Nämndemännen är ju själva domare och dessutom i majoritet i tingsrätterna. Den »breda insynen« måste alltså i stor utsträckning gälla deras egen verksamhet. Men att domstolen kontrollerar sig själv kan knappast vara någon vinst för rättssäkerheten.

Lekmän som har domarmakt ingår i systemet, de är inte ägnade att kritisera samma system! De personer som ingripit mot missförhållanden har inte heller varit nämndemän utan författare och journalister med hjälp av press och TV! Det är genom sådana kanaler som vi får insyn i vad som sker vid domstolarna!

Bolding bortser helt från kärnpunkten i min kritik mot lekmannadomarna: att de inte kan ställas till ansvar för sina domslut. Vi har myndighetspersoner som med sina åtgärder kan slå våra liv i spillror men vi har ingen möjlighet att ställa dem till svars för vad de gör. Hjalmer däremot går radikalt tillväga och vill återinföra ämbetsmannansvaret även för nämndemännen. Men det

skulle betyda att nämndemännen upphörde att vara lekmannadomare. De blir ämbetsmän utan utbildning för sitt jobb och ändå ansvariga som om de hade denna utbildning. Förslaget faller på sin egen orimlighet. Hur många lek-män skulle ställa upp på sådana villkor?

När det gäller frågorna om bevisvärderingen och instansordningen i min artikel är reaktionerna på mina förslag tyvärr rena yxskaftsvarer. Min fråga var: »Om vi måste acceptera att den fria bevisprövningen kan leda till helt olika resultat utan att därför den ena domen kan sägas vara riktigare än den andra, med vilken rätt låter vi då den ena domstolens dom ta över den andra?«

Bolding har tydligen inte förstätt frågan. Han svarar att det är nödvändigt ur rättssäkerhetssynpunkt med efterprövningsmöjligheter. Jag får alltså än en gång upprepa frågan och hoppas att åtminstone någon vill reflektera över huruvida instansordningen teoretiskt är försvarbar. Den intellektuella hederligheten kräver att vi klargör grunderna till att vi behåller ett för länge sedan för-åldrat system.

Bolding har läst dåligt vad jag skriver om bevisvärderingen. Det innebär tyvärr att han liksom så många andra smiter undan den centrala frågan hur reglerna för bevisvärderingen ska utformas så att de i görligaste mån minimerar godtycket. Lagen förutsätter att domstolarna inte bara »tycker till«, men så sker uppenbarligen ofta. Bolding som representerar den högsta expertisen i denna sak förefaller emellertid nöjd med att domsluten är rena lotteriet. Detta svar inger de allvarligaste farhågor för rättssäkerheten vid svenska domstolar.

Hjalmer tar slutligen upp en sak som jag nämnde lite vid sidan av det egentliga ärendet, nämligen domstolarnas känslighet för trycket från massmedia. Visst ska man väl ta hänsyn till vem brottsoffret är? frågar han.

Det gör man såvitt jag förstår redan och helt i enlighet med lagen, eftersom alla omständigheter ska beaktas vid ett brott. Men det är skillnad på att ta hänsyn till offret i det individuella fallet och att kräva att en viss kategori människor alltid ska vara bättre skyddade än andra genom att brott mot dem straffas hårdare än annars. Detta blir konsekvensen av att den luddiga termen rasism förs in som avgörande omständighet. Ett svenskt ungdomsgäng som slår ner en svensk i ett antagonistiskt gäng skulle därmed komma lindrigare undan än om den slagne varit en invandrare. Vill vi verkligen ha en sådan ordning?

Det som ligger bakom en sådan uppfattning är politiska överväganden, medvetna eller omedvetna. Man är rädd för konfrontationer mellan svenskar och invandrare, därför att detta kan ställa till svåra samhällsproblem. Dessutom skulle sådant störa den omsorgsfullt uppmonterade bilden av Sverige som invandrarland. Däremot blundar man för våld som inte hotar ordningen, som våld mot kvinnor. Ungefär en kvinna per vecka blir misshandlad till döds i Sverige av en närstående man och över tusen kvinnor befinner sig idag på flykt undan sina bödlar utan att samhället gör något för att ge dem varaktigt skydd. Skulle

vi acceptera sådana förhållanden om offren varit andra än offer för hemmavåldet? En domare i Stockholmstrakten misshandlade sin sambo så svårt att han döms till fängelse men får ändå behålla sitt arbete. Skulle han ha fått fortsätta att vara domare om han misshandlat någon utomstående?

Den fråga vi bör ställa oss är denna: ska vi verkligen inlåta oss på någon värdering av människoliv med hänsyn till »samhällsnyttan»? Till Hjalmeres vill jag replikera: om vi ska ha kategorisering av offren, varför sätter vi då inte kvinnorna i en extra skyddsklass? Så gjorde man i en del äldre lagar.

Slutligen kan jag inte underlåta att notera att Bolding och Hjalmeres, som är jurister, båda ivrigt försvarar ordningen med lekmannadomare och ser dessa som garantier mot allehanda missförhållanden i den juridiska världen, samtidigt som de inte säger ett ord om att dessa missförhållanden kunde åtgärdas på annat sätt. Men det går att upprusta och förändra juristutbildningen! Det går att få kunniga och samhällsengagerade domare! Om den politiska viljan finns. Och om rättssäkerheten får kostal

I min artikel framhöll jag att nämnden som den nu fungerar är ett brott mot svensk rättstradition. Vi har aldrig haft en oansvarig nämnd. Förr fungerade också nämnden som ett bevismedel: man intygade att den anklagade var skyldig och den kunskapen kunde man ha fått på många sätt. Enligt nu gällande lag ska domarna döma enbart på vad som framkommer under rättegången. Vi anser att det är ett elementärt rättssäkerhetskrav att den anklagade ska ha möjlighet att bemöta alla påståenden som görs i hans sak. Men hur många nämndemän känner till att om de vet något av betydelse i målet, så är de skyldiga att frånträda som domare och framträda som vittnen istället? En vanlig uppfattning bland folk i allmänhet är i varje fall, att vitsen med nämndemännen just är deras kännedom om lokala förhållanden. Men denna sammanblandning av vittnesrollen och domarrollen är oförenlig med vår nuvarande rättegångsbalk! Det är alltså enligt min mening mera fråga om ett rent systemfel än om rättsröta i ett annars bra system, vilket den redaktionella titeln på min förra artikel kunne ge intryck av.

FORFATTEROPLYSNINGER

Elsa Sjöholm, docent, Skogsbogatan 18, S-793 00 Leksand.

Aids og retten til arbeid

Noen kommentarer til dommen i den såkalte Henki Hauge Karlsen-saka

Av Harald Stabell

Bakgrunn

Henki Hauge Karlsen (29 år) ble ansatt som barkeeper i pianobaren i restaurant Papillon i Fredrikstad den 17. mai 1985.

Han arbeidet deltid med ca. 25-26 timer pr. uke. I baren ble det servert øl og vin.

Ingen har hatt noe å utsette på Henkis arbeid som barkeeper. Forholdet til både kolleger, publikum og overordnede var godt og han ble betegnet som flink og sympatisk. Disse forholdene er ikke bestridt av bedriften.

I november 1985 ble Henki gjennom Oslo Helseråd gjort kjent med at han var HIV-positiv.

Umiddelbart etter at Henki hadde fått denne beskjednen, underrettet han bl.a. overordnede og kolleger på restauranten.

Bedriften tok dette opp i styremøte, og konkluderte med at Henki ikke kunne fortsette som barkeeper på grunn av mulig smittefare.

Henki ønsket imidlertid å fortsette i sin jobb som barkeeper, og bedriftens tilbud om annet arbeid var ikke aktuelt for Henki da dette innebar et helt annet arbeid.

Henki ble etter dette avskjediget fra sin stilling, dvs. at han måtte fratres med øyeblikkelig virkning, men han mottok lønn ut året 1985.

I midten av januar tok Henki gjennom sin advokat ut stevning mot bedriften, med krav om at avskjedigen skulle kjennes ugyldig. Hovedforhandling i saken ble avholdt ved Sarpsborg byrett i slutten av januar 1987.

Partenes anførsler

Henki Hauge Karlsen har i det vesentlige anført at det ikke forelå noen hjemmel for avskjedigelse. Han ble fast ansatt fra 16.5.1985 uten noen prøvetid, og han ble avskjediget på dagen ved brev av 27.11.1985. Han gav beskjed til